

El manuscrit 2436 de la Biblioteca del Palacio Real de Madrid. Apunts històrics de botànica i ciència a la vall de Ribes

Miquel Sitjar i Serra,
docent del Camp
d'Aprenentatge del
Ripollès i màster en
Turisme Cultural

1. Antecedents

La vall de Ribes és una comarca que atresora una gran varietat botànica, com ja és prou conegut pels estudis que sobre aquesta matèria ha fet el catedràtic de botànica Josep Vigo i Bonada, tant abans com després del seu treball fonamental *El poblament vegetal de la Vall de Ribes. Generalitats i catàleg florístic (1983)*. Aquests estudis són una aportació fonamental per a la nostra flora i testimonien i documenten la qualitat i diversitat botànica d'aquesta vall pirinenca.

En un altre pla, abans que la botànica assolís els nivells científics contemporanis, la qualitat i diversitat de la flora de la vall de Ribes havia estat reconeguda i valorada des de fa segles, com recorda Vigo (VIGO, 1983:65) en l'estudi citat. Ja el gran historiador de Núria Francesc Marés, en la primera edició de la seva obra de l'any 1666, fa una primera valoració de la riquesa botànica de la vall, que resulta parcial i poc sistemàtica perquè el seu objectiu era catequètic i de lloança a Déu, *jardiner i autor de la naturalesa* (MARÉS, 1666: 13), i no pas de sistematització científica. D'aquest autor o dels seus informants de la vall de Ribes d'aleshores parteix un error molt comú, que és el de considerar de la família del boix, una de les plantes més populars de Núria, el neret o el gavet, el *Rhododrendron ferrugineum*. De fet, si llegim amb atenció les següents paraules de Marés, ja sembla que l'escriptor veu que el que els seus informants locals li venen com a boix, no acaba de ser-ho:

Són també adonades estes muntanyes amb una espècie de boix molt diferent dels que es fan en altres parts; perquè los boixos d'altres muntanyes són alts, i tenen les fulles de color verd. Però los de Núria són xics, no tindran alçada, sinó fins al genoll o a la cintura d'un home, i fan una gran i comunament rodona mata, i tenen la fulla tota vermella: floreixen estos boixos en lo mes de juny i fan la flor vermella i lo fruit fan com unes mançanetes. (MARÉS 1666: 13).

El salt qualitatiu en l'estudi i l'atenció atenta i sistematitzada per a la botànica, però també per a d'altres branques del saber de la vall de Ribes i a la vall de Ribes no es percep en la documentació fins ben entrat el segle XVIII. En l'ambient més culte i refinat d'aquella època hi ha un nom que emergeix, i és el de Francesc Capdevila i Ventós.

2. Francesc Capdevila i Ventós

Membre de la família que administrava els banys de Ribes i format als jesuïtes de Vic, on va participar en un certamen literari de l'any 1761 amb bons versos llatins (SITJAR, 1990), estudiant de dret a Cervera, *abogado instruído*, d'acord amb les paraules que li dedicà Francisco de Zamora, és un dels millors informants que va trobar el mateix De Zamora en el seu fructífer viatge a Catalunya de l'any 1787, del qual va sorgir el seu interessant *Diario de los viajes hechos en Cataluña* (ZAMORA, 1973), format a partir de l'experiència viatgera de Zamora i de la lectura i el buidatge d'un seguit de llargues enquestes que aquest autor va demanar que li omplissin els seus informants, bona part de les quals resten inèdites. Francesc Capdevila i Ventós li va signar i enviar a Madrid les respostes de l'enquesta el 7 d'agost de 1789.

Tant la lectura de l'enquesta que Capdevila i Ventós envià a Zamora, i que està recollida en el manuscrit 2436 del Palacio Real de Madrid, com la documentació i biblioteca que encara es conserva en l'arxiu de la família Capdevila-Montagut al municipi de Campelles, dibuixen un personatge curiós, format i molt llegit. Al llarg de l'enquesta, a banda de les consideracions socials, polítiques i històriques que exposa Capdevila, i que el situen en una posició reformista en relació amb el que era la política i administració del seu temps, és també molt remarcable i valuós el seu interès per les ciències, ja que contesta amb molt més luxe de detall de l'esperat i de l'habitual les preguntes del qüestionari sobre botànica, que editem tot seguit.

3. Edició del text de l'enquesta sobre qüestions botàniques de la vall de Ribes redactat per Francesc Capdevila i Ventós a proposta de Francisco de Zamora (Palacio Real de Madrid, manuscrito 2436, 198 verso)

98. Si en el territorio que se describe se crían algunas plantas sin cultivo como sosa, barrilla esparto, juncos, mimbres, palmas, grana quermes, rubia, malvaviscos, regalicia u otras raíces, setas, hongos, criadillas, palos, simientes u otras plantas que puedan servir para tintura u otros usos, cómo se aprovechan ahora, y a quienes pertenecen Merecen referirse las diferentes especies de bolets se crían en esta valle. Por su buena calidad, que se reducen a tres, la primera es la que vulgarmente *muixarnons*. Éste es el primero y el más bueno de todos, no sólo por su buen gusto y aromático que es en tiempo de haberse hecho, sino por lo mismo que conserva siendo seco y lo comunica admirablemente a todos los guisados se pone. Se vende a 6 pesetas la libra. Hacen las mujeres que van a buscarlos bastante dinero. La otra especie se llama *ruvellons*, se hacen entre pinos. Hay dos especies, es de buena calidad y no se conserva. Y la otra es la que se llama *múrgulas*. Son buenas, se conservan secas, pero no tienen gusto ni aromático como

los *muxarnons*. Otras especies hay como *corrajoles* y otros, de quienes no se estima, y que no merecen referirse.

100. Si nacen algunas plantas medicinales o aromáticas, qué figura y colores tienen y cómo se llaman

No hay duda que son muchas las plantas medicinales o aromáticas en esta Valle. Lo es prueba el venir a buscarlas muchos herbolarios. Hay que escribir mucho, si quería relacionarlas todas o mucha parte. Sólo referiré algunas, de quienes me han hecho relación los facultativos de ésta. Son:

Primeramente la árnica montana, *folis ovatis integris*, por boticarios *Daronium plantarum* folio. Se llama tálpica de montaña. Hay mucha.

2. *Aconitum salutarium sive Anthora apud autores*. Sus hojas verdes semblantes al Napello. Las flores azules.

3. *Rubia tinctorum sativa vel espontanea*. Esta tiene las hojas más pequeñas que la sativa y todas las raíces con sus simientes.

4. *Rubus Idaeus* con fruto colorado rubro y también rubro fruto negro. Uno se llama vulgarmente *gerds*, y el negro, *moras silvestres*.

5. *Cicuta maior* tiene las hojas muy verdes, blancas las flores, y con vello.

6. *Sanicula seu auricula ursi*. Las hojas pilosas, la flor cerúlea con poca flor.

7. *Bistorta*. Las hojas verdes, la flor a manera de espiga, su raíz vistienta y corta.

8. *Inveratoria* (sic: potser *imperatoria*) *seu Ostrutium*. Hojas o bayas cerradas con flores y simientes

9. *Helenium seu enula capana*. Sus hojas color verde y amarillas sus flores.

10. *Carolina sive chamoleon, cardelus angelicus*, sus hojas como el cardo espinosas, sus flores, unas blancas y otras purpúreas. Y finalmente otros más de hojas largas y cerradas.

Althea seu malvaviscus silvestris. Dos especies de juncos y en abundancia.

Mechocanna, tiene la raíz blanca. *Esula maior et minor. Mesereum aureola* mantiene las hojas todas. *Elleboreus seu veareus nigrum*, y también el *album*. El *Tihannus laticus*. *Arbol Liliae, chanomiliae odorata y inodorata. Serpillum* y la *mintha* que hay de tres especies todas muy aromáticas.

BIBLIOGRAFIA

MARÉS, Francesc (1666) *Història i miracles de la Sagrada Imatge de Nostra Senyora de Núria*. Lacavalleria: Barcelona.

SITJAR, Miquel (1990) *Aproximació a la poesia jesuítica de Certamen: El 'Signum Magnum' del ribatà Francesc Capdevila i Ventós*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins: Girona.

VIGO I BONADA, Josep (1983) *El poblament vegetal de la Vall de Ribes. Generalitats i catàleg florístic*. Acta Botanica Barcinonensia: Barcelona.

DE ZAMORA, Francisco (1973) *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Curial. Documents de Cultura: Barcelona.